

Laia Balcells: «La violència verbal de la dreta recorda a la polarització de la II República»

"Quan s'arriba a una guerra civil sovint és perquè abans hi ha hagut molta polarització", sosté | "Si les identitats nacionals fossin purament instrumentals, no hi hauria cap motiu perquè a Catalunya no estiguéssim ja totalment assimilats", reflexiona | "A Espanya és molt comuna una cosa que als EUA no passa, i és que els doctorands aconseguixin feina on s'han doctorat", s'exclama

La professora de Ciència Política a la Universitat de Georgetown Laia Balcells. | Cedida.

Novena entrevista del dossier «Investigadores»

Es va llicenciar en Ciències Polítiques a la UPF el 2002 (amb premi extraordinari). Va obtenir una

beca de la Fundació Juan March per fer estudis de màster i doctorat en ciències socials. El 2004 va obtenir una beca de doctorat de la Universitat de Yale, on va fer la tesi, supervisada pels professors Stathis Kalyvas, Elisabeth Wood i David Mayhew. El 2010 es va doctorar a Yale. Ha estat professora a la Duke University (2012-2017) i investigadora becada a la Universitat de Princeton (2015-16), i des del 2017 treballa a la Universitat de Georgetown com a professora titular de Ciència Política i resolució de conflictes.

Acaba de publicar la versió en castellà (*Rivalidad y venganza*, ICIP) de la seva tesi doctoral, que ja va sortir inicialment en anglès amb el títol *Rivalry and Revenge. The Politics of Violence during Civil War* (2017). També és autora de nombrosos articles pels quals ha rebut diversos premis, com per exemple el premi Luebbert al millor article en política comparada de l'American Political Science Association (2010) i al millor article de la secció Ethnicity, Nationalism and Migration de la International Studies Association (2018 i 2020). La seva recerca es situa en els camps de la política comparada i les relacions internacionals, amb un focus especial a les guerres civils, la violència durant les guerres, el terrorisme, el nacionalisme, i la justícia transicional.

Llibres:

Balcells, Laia (2021). *Rivalidad y venganza. La política de la violencia en las guerras civiles*. Barcelona: ICIP/Edicions Bellaterra
Balcells, Laia (2017). *Rivalry and Revenge. The Politics of Violence During Civil War*. NY: Cambridge University Press

Articles recents:

Balcells, L.; Stanton, J. (2021). "Violence against Civilians during Armed Conflict. Moving Beyond the Macro- and Micro-Level Divide". *Annual Review of Political Science* 24
<https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102229>
Balcells, L.; Palanza, V.; Voytas, E. (2020). "Do transitional justice museums persuade visitors? Evidence from a field experiment". *The Journal of Politics* [En premsa]
Balcells, L.; Villamil, F. (2020). "The double logic of internal purges: New evidence from Francoist Spain". *Nationalism and Ethnic Politics* 26(3): 260-278.
Balcells, L.; Dorsey, S.; Tellez, J. (2020). "Repression and dissent in contemporary Catalonia". *British Journal of Political Science*. <https://doi.org/10.1017/S0007123420000307>
Balcells, L.; Solomon, D. (2020). "Violence, Resistance, and Rescue during the Holocaust". *Comparative Politics* 53(1): 161-180.
Balcells, L.; Torrats-Espinosa, G. (2018). "Using a Natural Experiment to Estimate the Electoral Consequences of Terrorist Attacks". *Proceedings of the National Academy of Sciences* 115(42): 10624-10629.
Balcells, L.; Sullivan, C. (2018). "New Findings from Conflict Archives: An Introduction and Methodological Framework". *Journal of Peace Research* 55(2): 137-146.
Balcells, L. (2018). "Dynamics of Internal Resettlement During Civil War. Evidence from Catalonia (1936-1939)". *Journal of Peace Research* 55(2): 236-251.
Balcells, L.; Steele, A. (2016). "Warfare, Political Identities, and Displacement in Spain and Colombia". *Political Geography* 51: 15-29.

Entrevista:

Com és que et vas interessar per la guerra civil i concretament la violència?

Des de que vaig acabar la carrera em va començar a interessar l'estudi de les guerres, la resolució de conflictes, el federalisme com una possible manera de resoldre conflictes ètnics...

M'interessava mirar-ho des d'una perspectiva comparada. Em va atreure la idea d'anar als Estats Units per sortir d'Espanya, de Catalunya, de les preocupacions més locals. I vaig decidir anar a Yale.

Vas escollir-ho tu?

Sí. Em va interessar anar a Yale per poder treballar en el grup de recerca de Stathis N. Kalyvas, que és un investigador pioner en l'estudi dels conflictes violents.

Fa uns quants anys que ets als EUA?

Vaig arribar-hi el 2004 per fer el doctorat fins a finals del 2009. Després vaig passar dos anys i mig a Barcelona, a l'Institut d'Anàlisi Econòmica-CSIC. Però vaig tornar als EUA perquè em van fer una oferta de feina com a *assistant professor* (professora lectora) a la Universitat de Duke. I el 2017 vaig venir a Georgetown com a *associate professor* (professora agregada). En total doncs fa uns catorze anys que hi sóc.

Ara ja ets agregada?

Sí, i estic procurant fer els mèrits per ser catedràtica.

Els processos de selecció són més oberts i competitius a la universitat americana que no pas a l'espanyola: no depens tant de quin supervisor has tingut, o a quina família metodològica pertanys

Com està sent la teva experiència americana? Quines diferències veus de la Universitat d'aquí?

Sobretot hi ha una diferència de recursos, que influeix en el que pots fer en el camp de la recerca. Aquí (abans de la CoViD-19, si més no) tinc una bossa de diners pròpia per fer recerca. A Espanya això no hi és. També hi ha una cultura diferent a la universitat. Crec que Mas-Colell va fer una gran contribució a l'hora de canviar una mica la cultura de la universitat catalana. Però va ser exitós sobretot en el camp de l'Economia; en els altres camps de les ciències socials anem amb una mica de retard. La Ciència Política està començant a canviar, i cada vegada hi ha més una filosofia meritocràtica, més idees innovadores... A Espanya és molt comuna una cosa que als Estats Units no passa pràcticament mai, i és que els doctorands d'un programa aconseguixin feina a la mateixa universitat on s'han doctorat. Aquí està molt mal vist. Es tracta d'un mecanisme institucional que permet evitar certes pràctiques endogàmiques. Aquí els processos de selecció són més oberts i competitius. Hi ha molta meritocràcia i no depens tant de quin supervisor has tingut, o a quina família metodològica pertanys. També hi ha molt d'interès en seleccionar els millors candidats (i no necessàriament els més lleials o políticament propers) perquè tenen la idea que tu ets millor si els teus companys són millors. Per això sento que malgrat que hi ha un sostre de vidre per a totes les dones, als Estats Units l'he notat menys que a Espanya.

Per tant sí que hi ha competència per veure qui és millor.

És molt americà això d'apreciar les coses innovadores, noves, excel·lents i en positiu. Per això hi ha menys jerarquies a l'Acadèmia. I pots arribar molt lluny si treballes molt i fas bé la feina.

I dius que no has notat tantes dificultats pel fet de ser dona?

La veritat és que a nivell personal he tingut bastanta sort; per exemple, la meua universitat em va donar una baixa maternal molt generosa. Com deia, jo no l'he notat de forma molt explícita, però el problema del sostre de vidre és que no el veus i mai sabràs com serien les coses si no haguessis estat dona. Puc suposar que m'haguessin anat una mica millor per estadística. Per exemple, sabem que els homes d'entrada ja guanyen més a la primera feina, que és molt important per establir una base salarial. Però, com deia, em sento molt afortunada.

A la Universitat mateixa?

Aquí a les universitats públiques hi ha sous que són públics. Llavors pots anar a la pàgina web i mirar el sou de qui sigui. A les universitats privades no, i cada contracte és individual i funciona per negociació, fins i tot el sou que guanyaràs. No és com a Espanya. El que han trobat a les investigacions que s'han fet sobre aquest tema és que normalment els homes negocien millor que les dones. D'altra banda, jo no he tingut gaire impediments, en part perquè no he tingut fills fins que ja tenia plaça fixa i vaig poder competir amb els homes en igualtat de condicions.

Però d'alguna manera sí que la maternitat acaba sent una dificultat de la carrera acadèmica, no?

És una dificultat, clarament. Per exemple, la crisi de la CoViD-19 està afectant molt més les dones que els homes amb dependents. Hi ha heterogeneïtat, però: he vist a algunes dones molt bones quedar-se estancades arrel de la maternitat i d'altres que han tirat endavant. Tenir suport dins de l'àmbit familiar marca una gran diferència.

En el teu perfil de Georgetown posa que ets una Provost Distinguished Associated Professor. Què vol dir?

Això és un reconeixement que fa el rectorat de la universitat a un nombre determinat de professors agregats cada any. No és una càtedra, però durant cinc anys tindrà aquest títol i un suplement econòmic que et donen amb el premi. Però sobretot és un reconeixement simbòlic. I normalment és un títol que tens abans de ser catedràtic.

Tu vas fer la tesi sobre venjança, rivalitat i revenja entre civils durant la guerra civil. És un tema conflictiu. Com van actuar els anarquistes, comunistes i després els falangistes. Com sorgeix aquesta qüestió en la teua carrera?

Tot va començar perquè el meu director de tesi, Stathis N. Kalyvas, havia escrit un llibre sobre la

violència durant la guerra civil grega que es titula *La lògica de la violència en la guerra civil* (2006). Llegint el seu llibre vaig tenir alguns dubtes sobre la seva teoria aplicada al cas espanyol. La seva teoria parlava sobre les guerrilles i no explicava gaire bé el que passava en una extensió com en la guerra civil espanyola, on trobaves que hi havia dos bàndols lluitant en el camp de batalla. Hi havia fronts molt clars i a la vegada a la rereguarda passaven coses, com les milícies anarquistes i els comunistes anaven poble a poble matant el capellà, els terratinents, gent de dretes, etc. I a l'altra banda tenies els falangistes, l'exèrcit, les milícies locals no afiliades a cap partit... que anaven matant a gent d'esquerres, camperols, mestres... tota la gent més liberal. I el llibre del Kalyvas no acabava d'explicar gaire bé per què passava això. Des d'un punt de vista teòric, no tenia molt de sentit que l'exèrcit dediqués els seus esforços a la guerra i a la vegada es dediqués a fer aquestes matances a la rereguarda. A la vegada també tenia molt present el que va passar a la meua família, de qui parlo al pròleg del llibre: la meua àvia paterna havia quedat òrfena de pare, que era militar de la República i va morir al front, a Santander. Alhora, ella era néta d'un terratinent que havia estat perseguit pels anarquistes als Pirineus. Ella va viure aquesta contradicció: el bàndol feixista és culpable de la mort del meu pare, però el bàndol republicà fa córrer el mateix perill al meu avi. Així que vaig començar a indagar. Hi ha historiadors com Josep Maria Solé i Sabaté i Joan Villarroja que havien recopilat molta informació sobre la violència durant la guerra civil. Vaig agafar aquestes dades i les vaig digitalitzar per treballar-les estadísticament. A més de Catalunya, també ho vaig fer amb l'Aragó i algunes altres províncies espanyoles.

Per tant, una anàlisi més pròpia de la Ciència Política...

Sí. A través de l'anàlisi estadística vaig mirar d'observar com aquesta violència a la rereguarda estava molt condicionada per les dinàmiques polítiques locals prèvies a la guerra. Quan analitzem els llocs on va haver-hi més violència, trobem que hi ha una correlació molt alta entre la competició política en les eleccions de l'any 36 i la violència durant la guerra. Hi havia més competència allà on el bloc d'esquerres i el bloc de dretes havien guanyat amb un petit marge d'error. En canvi, allà on un dels blocs havia guanyat per molt, no hi havia tantes morts. A més a més, a la rereguarda republicana, quan van entrar els nacionals i van conquerir territori, va haver-hi molta venjança a escala local. La gent denunciava els seus veïns. Això passava sobretot on hi havia hagut ja molta violència a conseqüència de les accions dels milicians i dels actors polítics locals que col·laboraren amb ells.

Déu n'hi do...

Això és la part més negativa del llibre. Hi ha una part molt positiva, i és que aquestes seccions locals també van salvar moltes vides. Hi ha llocs on no hi havia tanta competència política, on molta gent va intercedir davant dels milicians, els van ajudar a fugir, amagar a les seves cases, quan van venir els milicians els van donar informació equivocada... La gent arribava a posar la seva vida en perill. Aquesta és una manera de veure que els civils no sempre són víctimes desvalgudes, també tenen agència i les seves accions permeten resistir les accions d'altres.

«Abans de la guerra civil hi havia pobles amb el bar de dretes i el bar d'esquerres; la festa major de dretes i la d'esquerres. Hi havia una polarització molt extrema»

Què és el que explicaria que la gent adopta la violència com a mitjà? El fet que hi ha una guerra ja en marxa? El fet que el conflicte ideològic és molt fort i la rivalitat és molt sagnant en un context de societat molt trencada?

És una combinació de les dues coses. Si tu tens una guerra i no tens aquest nivell de polarització

prèvia ni de trencament social abans, no tens tanta violència. Per exemple a la guerra civil americana no es va matar tanta gent a la rereguarda. No hi havia aquesta divisió en l'àmbit local entre unionistes i confederats. També hi havia més segregació, la gent que defensava la unió estava a un cantó i els que defensaven els estats confederats, al sud, i per tant no estaven tan barrejats. En un entorn en el qual la gent pensa de forma diferent i conviu en els mateixos espais aquesta ruptura és més forta. En el cas de la guerra civil espanyola recordo llegir casos de pobles en què abans de la guerra hi havia el bar de dretes i el bar d'esquerrres; la festa major de dretes i la d'esquerrres. Hi havia una polarització molt extrema.

Abans de la guerra, parlem d'una societat molt polititzada, molt activa socialment, però en què la gent no es barrejava?

Sí. I quan s'arriba a una guerra molt sovint és perquè abans hi ha hagut aquesta polarització. I on hi ha hagut més competència, és a dir menys desigualtat entre un grup o un altre, és on hi ha més violència. En canvi, quan l'altre és una minoria, no hi ha tanta violència. Per exemple, els llocs de comarques de Catalunya més conservadores on s'esperava que hi hauria més violència per part dels anarquistes, resulta que hi va haver menys morts que a llocs més dividits. Pel que fa als bombardeigs, hi ha una diferència clara entre els dos bàndols de la guerra. El bàndol republicà tira bombes amb objectius militars, mentre que el bàndol nacional va perpetrar atacs deliberats a poblacions estratègiques i llocs d'esquerrres. Per exemple, els historiadors destaquen que a Madrid no va caure cap bomba al barri de Salamanca per part dels nacionals.

«Espanta el to parlamentari i la violència verbal que està emprant la dreta, perquè té reminiscències de l'època de la Segona República i la polarització que hi havia»

Quan observes l'estil parlamentari d'avui en la política espanyola veus aquesta predisposició a la violència o es fa difícil de saber?

És difícil de saber-ho, però espanta una mica de veure el nivell de polarització afectiva al que s'està arribant. No penso en una guerra civil, evidentment, perquè es tracta d'un país amb una economia desenvolupada i la guerra té molts costos. Però sí que el to parlamentari i la violència verbal que s'estan emprant per part de la dreta espanta, perquè té reminiscències de l'època de la Segona República i la polarització que hi havia en aquella època. També és indignant la manipulació de la història que s'està fent per part d'aquests grups.

[noticiadiariambautor]93/179[/noticiadiariambautor]

Has investigat també sobre nacionalisme català, centrat en els factors que expliquen la construcció de la identitat nacional històrica més que en variables conjunturals. En aquest sentit, he trobat interessant que et fixessis en Catalunya Nord i el paper de l'escola a la conformació de la consciència nacional a Catalunya sud i a Catalunya Nord.

Sí. En aquest article faig servir el nivell d'ús de la llengua com a indicador i, és clar, a Catalunya Nord la qüestió surt molt mal parada. A França van tenir èxit amb l'assimilació a la Catalunya Nord amb un model escolar estatal i homogeneïtzador. A finals del s. XIX ja tenien un nivell d'alfabetització que a Espanya no s'hi va arribar fins a la dècada dels 60 del s. XX. El que va a passar a Catalunya és que quan comença l'escolarització és el moment del sorgiment del nacionalisme català. Aleshores hi ha escoles alternatives, com les de l'Escola Nova, que ensenyen en català. Sempre hi ha aquest antagonisme amb l'Estat i per tant no es genera tant el sentiment nacional espanyol a l'escola. I per això no hi ha aquesta revolució escolàstica com a

França, on els ensenyen el mapa de França, la llengua, la història. L'autoritat de l'escola marca molt en la construcció de la identitat.

«Quin motiu tens per seguir parlant català? El més fàcil és ser espanyol i assimilar-se, però després de quaranta anys de dictadura resulta que la gent tossudament vol ser catalana»

És un estudi molt sistemàtic el que fas. T'interessa el tema de la llengua?

El que sempre m'ha cridat l'atenció és aquesta resiliència del català. Hi ha una cosa que no acaba de quadrar és que si les identitats nacionals fossin purament instrumentals, no hi donéssim cap valor, no hi hauria cap motiu per pensar que a Catalunya no estiguéssim ja totalment assimilats. Quin motiu tens per seguir parlant català? El més fàcil és ser espanyol i assimilar-se, però després de quaranta anys de dictadura resulta que la gent tossudament vol ser catalana. Per tant, hi ha una part de la història que no s'explica només per qüestions racional-instrumentals. Hi ha un professor de l'American University, Keith Darden, que havia estudiat les repúbliques exsoviètiques. En el cas d'Estònia, Letònia i Lituània explica que són regions que no es van assimilar mai a la Unió Soviètica perquè abans de la invasió russa, la població ja havia estat escolaritzada en els seus idiomes. Hi havia una identitat que va persistir, malgrat que els russos van intentar assimilar-los de forma molt agressiva, prohibint els seus idiomes. Però en el moment en què es dissol la Unió Soviètica, la gent es reconeixen com a lituans, letons o estonians. I voten per ser independents. En canvi, a Kazakhstan i altres repúbliques soviètiques on no hi havia hagut escolarització prèvia a la invasió russa, s'assimilen. Això ens permet fer una lectura del cas català i del que va passar durant les dictadures de Primo de Rivera i de Franco, per exemple, tot i que ningú no diu que no pugui haver-hi assimilació al llarg dels anys. Tot aquest tema m'interessa perquè sempre m'he preguntat per com perviuen aquestes identitats perifèriques malgrat les polítiques d'assimilació.

«Les identitats es construeixen en determinats moments de la història. Això explica perquè tenim tots aquests conflictes basats en identitats nacionals»

Però en Ciència Política també hi és, aquest punt de vista instrumental per analitzar els fenòmens nacionals?

Sí, és una perspectiva que té molt d'èxit a Estats Units. Els agrada molt pensar que les identitats són supèrflues i que la gent les utilitza de forma estratègica, que en el fons no tenen un contingut molt potent. Jo no hi crec gens, en això. Tampoc no crec que les identitats siguin essencials. Però crec que les identitats es construeixen en determinats moments de la història i que cristal·litzen i agafen molta força, i aleshores tenen poder explicatiu. Això explica, de fet, perquè tenim tots aquests conflictes basats en identitats nacionals.

Parlant de conflictes, un altre tema que has tractat és el de la repressió de la dissidència a Catalunya, arran del referèndum de l'1 d'Octubre, en un article que has signat amb altres

investigadors. En aquest article dieu que la simpatia per la independència creix quan hi ha repressió.

Si, trobem que, a curt termini, creix el suport per la independència arrel de la repressió. Però a la llarga aquest suport s'estanca, penso que per l'efecte d'altres factors com l'actuació dels propis partits independentistes.

Ara estem molt pendents del que passa als EUA. Creus que la violència tindrà un paper polític en els pròxims mesos?

El dia de Reis vam veure com passava quelcom inimaginable a una de les democràcies amb més capacitat repressora del món: l'entrada al Capitoli d'un grup de manifestants, alguns d'ells armats. Malauradament, era esperable que hi hagués actes de violència després de tota la campanya que va fer Trump i la seva negativa a acceptar els resultats de les eleccions. Els Estats Units és una societat molt polaritzada, però la figura tòxica de Trump va empitjorar molt les coses; es respira una mica més de tranquil·litat ara, sense la seva presència a les xarxes i a la Casa Blanca, però és evident que el problema de fons no s'ha resolt.

També hem vist com la qüestió de la CoViD-19 s'ha polititzat molt i polaritza la societat americana.

S'ha polititzat fins al punt que l'ús de la mascareta és un tema polític. Però el problema de fons és que en un país tan individualista com els EUA la gent no vol que la seva llibertat quedi coaccionada per beneficiar d'altra gent. En canvi, a Espanya i altres països, hi ha molta més gent disposada a limitar la seva llibertat a canvi d'ajudar els altres. Als EUA, hi ha molta gent que pensa que no s'han de tancar els comerços, com deia Trump. La gent vol seguir fent la seva vida. Molts treballadors l'han recolzat pel tema de la Covid perquè no volen deixar de treballar, perquè viuen al dia i les restriccions del Coronavirus els van molt malament.

També et pot interessar:

[noticiadiariambautor]93/184[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/181[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/179[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/177[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/175[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/173[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/171[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/164[/noticiadiariambautor]